

UPPROR

OLOV SVEDELID

SAGA
EGMONT

UPPROR

OLOV SVEDELID

Olov Svedelid

Uppror

SAGA Egmont

Uppror

Omslagsfoto: Shutterstock

Copyright © 1999, 2020 Olov Svedelid och SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726412321

1. E-boksutgåva, 2020

Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt med författaren.

1.

- Varför har du inte ditt vapen med dig? röt landshövding Carl-Gunnar Wennerstedt.

Drängen Johannes Nilsson, utkallad till tjänstgöring som soldaten nummer 27 vid Dalregementet för att delta i kriget mot Ryssland, glodde dolskt på landshövdingen.

- Har'et hemma.

Vid ett bord satt en skrivare med en uppslagen liggare framför sig. Där fanns en sergeant och en korpral, redo att ta hand om soldaterna, och en kapten vid regementet.

Nilsson fortsatte att glo på den kortväxte landshövdingen.

- Du är tillsagd att ha med ditt gevär!

Nilsson ryckte på axlarna och muttrade något som inte gick att uppfatta. Hela hans kropp utstrålade butter avoghet, han sköt ut hakan och blängde under lugg. Jon tyckte att det var lite obehagligt och flyttade sig närmare sin far men inte så att far märkte det. Han var ju med för att han skulle lära och förstå och då fick man inte vara klemig.

- Svara, karl!

- Har'et hemma.

För att få hjälp vände sig landshövdingen till kaptenen som var en myndig man som fyllt ut sin uniform väl.

Kaptenens röst lät som stötar från en signaltrumpet.

- Dryga böter väntar. Slödderfasoner! Ställ dig längst till höger på fältet. Avmarsch efter mönstringen. Uppfattat!

- Nä.

Kaptenen tappade hakan för ett ögonblick, klev intill Nilsson och avfytrade kanonskott med blicken.

- Vägrar du att lyda order?
- Ja.
- Vet du vad vägran innebär?
- Att jag slipper bli dödad i kriget.
- Du får ett så svårt straff att du önskar att du fick en kula i magen istället!

- Nä.
- Vi tar hand om dig sen, skrek kaptenen. Fortsätt, landshövdingen.

Wennerstedt var ny som landshövding och såg sig en smula osäkert om. När folk inte lydde visste han inte riktigt vad han skulle ta sig till. På regementets uppsamlingsplats stod ett par hundra personer i små grupper. Jon stod med sin far och Back Lars Ersson tillsammans med ett par bönder som han kände igen efter alla sammankomsterna hemma i gården från jul och framåt, då far kommit hem från Stockholm.

- Jaha, sa landshövdingen och kom på att hans värdighet krävde hög röst och befallande min. Vem är näste utkallade soldat?

Skrivaren följde liggarens rader med pekfingret.

- Nummer 101 Karl Emilsson i Bjursås.

- Var är Karl Emilsson? Säg ja med hög röst.

En bonde spottade i marken och svarade:

- Jag talar för oss som håller honom. Han är inte här.

- Va? Han är ju kallad?

- Det hjälps inte. Han är inte här i alla fall. Ni får söka er andra slaktoffer.

Landshövdingen såg sig om en gång till. En del utkallade fanns där men ingen bar sitt vapen med sig. I övrigt var det bara bönder som var betydligt äldre än vad soldaterna skulle vara. Kaptenen var utom sig:

- Plikten, plikten, har ni glömt plikten?

Back Lars Ersson klev fram. Han var storbonde som far, storväxt och med svällande mage under skinnvästen som visade att han och hans folk levde gott. Han var känd för att ha ett hetsigt humör, men det var mer dunder än blixtar och han bar aldrig hand på någon.

- Back Lars Ersson från Siljansnäs, om det är bekant. Riksdagsombud för bondeståndet. I Dalarna har vi lovat tolvhundra soldater till Dalregementet. Men nära trehundra har dött i ditt huvudlösa krig mot ryssarna. Min egen äldste son sköts. Vi kan inte ens begrava hans kropp.

Jon hörde hur far grymtade sorgset instämmande. Jons äldre och enda bror Hans hade också dött, men inte för en kula utan för fältsothen. Mor hade varit över sig given och suckat: "Om du Jon också dör ifrån oss har vi levt förgäves." Kaptenen tjöt:

- Krig är krig!

- I bondeståndet har vi sagt att inte en man ställer in sig i soldatledet förrän regeringen har rätt ut vilka som bär ansvar för dessa gruvliga missgrepp och straffar dem. Våra dalkarlar är modiga karlar men inga slaktdjur. Och nu går vi hem till vårt, och ni kan stanna här så länge er lyster.

Han svepte sin bredbrättade svarta hatt framför sig.

- Jag önskar herrarna en god middag och det ska jag också ha.

- Krigsrätt! vrålade kaptenen. Vi kommer att arkebusera varenda soldat som vägrar att lyda sin herre och konung.

- Då får du bränna hela Dalarna. Vill du ha inbördeskrig så vet vi att försvara oss. Vi dalkarlar har gjort det förr!

Han nickade till Jons far och de lämnade den stora sandiga platsen tillsammans och Jon slank efter. Det blev tecken för alla andra och de gick i klungor åt skilda håll. Kaptenen stod kvar och skrek åt dem att stanna och hotade med alla möjliga straff, och trots att han var blå om kinderna brydde sig ingen om det.

De gick på en stig genom ett litet skogsparti, en bit bort stod slädar av skilda slag med förspända hästar. Drängarna hade gjort upp en eld för att hålla sig varma, men när husbönderna kom släckte de lågorna genom att hålla spannar med vatten över.

- Hör du Per, sa Ersson till Jons far, vi har mycket att språka om. Oroande rapporter har kommit från Stockholm. Bra går det inte för de våra. Ska vi språkas vid i mitt hus eller på Skinnargården?

- Det blir sent, kan jag förstå, och jag har Jon med. Låt oss ta Skinnargården. Du sover över hos oss.

Drängen Axel var klädd i fotsid päls och en pälsmössa som gick att dra långt över öronen. Far och Jon klev in i släden och kröp ner under fällarna. Axel höll ögonen på Back Lars Erssons släde och när drängen där skyldrade med piskan smackade han igång de två hästarna. Slutet av denna februari 1743 var kall men inte så kall som andra vintermånader som Jons far kunde berätta om, men snön låg packad och andedräkten fnös ur hästarnas näsborrar som kvastar av rök. Slädbjällrorna klingade sprött och i värmen under fällarna tyckte Jon att det var det roligaste han varit med om. Så här långt hade han aldrig fått vara med förr, men tiden var ju annorlunda nu när Hans inte längre fanns i livet.

Far behandlade honom på ett annat sätt numera, som en vuxen, och bad ofta om hans åsikt fast Jon bara var tolv år, men det var ju han som skulle ta över gården en gång och han måste ju lära sig ta ansvar.

- Vad är det som inte går bra i Stockholm, far?

- Vad sa du? Jag satt i andra tankar.

- Back Lars Ersson sa det. Att det inte gick bra i Stockholm.

- Jaså det. Ja, som du vet är det extrariksdag därnere. Det är ett förfärligt liv. Ingen bryr sig om hur vi bönder har

det.

Plötsligt blev han arg och röt:

- Fattiga bönder! De där storstadskräken tror att de kan behandla oss som luft! Och denna usla regering som består av hattar bara förstör för oss. Missväxt har det varit i hela Dalarna och småbönderna ligger på svältgränsen i vanliga fall också. Vår gränshandel med Norge är förstörd av denna ... satans regering!

Det var sällan far svor, så nu var han upprörd.

- Det adliga ståndet gaddar ihop sig med borgarna mot oss och prästståndet dansar efter deras pipa. Och ...

- Ja, far?

- Det får vänta. Just nu är jag så ilsken att jag sväljer isig luft och då blir jag sjuk och dör i förtid. Men man blir som galen på dessa eländiga stadsbor!

Snön gjorde vägarna lättsprungna för hästarna och ljudet från hovarna lät som avlägsna trumvirvlar. Axel kände landskapet väl och tog genvägar över frusna sjöar och Erssons släde följde efter. Här och där syntes gårdarna bakom översnöade gårdsgårdar, de människor som var ute i ärenden vinkade till slädarna, Jon vinkade tillbaka och det kändes som att vara med i en stor gemenskap, Dalarnas gemenskap. På isarna och tvärs över vägarna syntes tassavtrycken från djur, hararnas skutt, rådjurens försiktiga stegande, älgarnas långa kliv, lodjurens smygande, rävarnas knyckiga cirkelrörelser, vargflockars rastlösa jagande och spåren av många björnar

Tidigare hade han varit på marknad i Mora och en gång på besök hos fars bror i Rättvik och det hade varit en lång resa sommartid. Och nu hade han varit ända till strax utanför Falun! Jon började känna sig berest.

I skogssluttningar kunde han se fäbodas unga kullor flyttade tidigt på våren tillsammans med kritererna för sommarbetet, men också ofta över vintern för fodrets skull.

De egna markerna räckte bara för jordbruk och gräs tillräckligt fanns på annat håll. Fäbodarna bestod av flera små hus och små ängar som drängar kom för att slå ibland. Kullorna eller vallflickorna skulle också mjölka och ysta och kärna smör som kom gården till godo. När de var lediga skulle de sticka nyttokläder och tillverka byttor av vidjor och näver. Jon hade hört gårdens kullor sucka över det kalla och ensamma livet på långtbort fäboden och de var rädda i mörkret för stråtrövare eller vilddjur, men sådana var villkoren så det var ingen idé att klaga.

Efter fyra timmars färd lät far stanna slädarna vid ett skjutshåll. De hade mat med sig men hästarna behövde vattnas. Skjutsbonden var butter och avog men måste göra som han blev tillsagd och far övervakade noga att han ljummade vattnet över eld innan han lät hästarna dricka, eftersom var och en vet att iskallt vatten är farligt för hetsprungna hästars lungor. Axel hade genast lagt filter över hästarnas ryggar för att hålla dem varma.

En stund senare fortsatte de och så småningom var de på vägen längs Siljans frusna vatten. När det började skymma gled de över isen mot Sollerön och hann precis fram till Skinnargården innan mörkret föll. Jon visste att Skinnargården och Sollerön var vackrast på hela jorden både sommar och vinter. Bostadshuset och skjul och lider och stugor stod i fyrkant och vände baksidorna mot den stadigt och tätt byggda gårdsgården till skydd mot rovdjuren. När man kom in på gården var alla dörrar vänligt riktade mot en och man kände att man var omgiven av folk som ville en väl. Axel tog hand om sina hästar och såg till att den andre drängen skötte om sina inne i stallet. Båda skulle få äta och dricka när hästarna mådde bra.

Inne i huset var både ljus och oljelampor tända och spred ett mjukt sken genom de små rutorna i det spröjsade fönstret. Mor kom utskyndande med en sjal över axlarna

för kylans skull. Hon gav sin man en smällkyss och Jon fick två stycken på vardera kinden. Hon skrattade som hon hade så lätt att göra och hälsade hjärtligt på gästen.

- Lars, så roligt att se dig igen. Ditt sköna ansikte ser man alltför sällan. Har du fått fyrkantiga hjul på vagnen eftersom du inte hälsar på oss mer?

- Kära Marit, vi har haft mycket att göra ...

- Ja ja, trassla inte in dig i lögner för att vara artig. Nu går vi till bords. Anna har mat klar. Eftersom vi har gäster äter Axel i köket.

Inne flammade brasan och det var varmt och gott. Mor tyckte inte om mörker, och så fort det blev höst tände hon så många ljus att storstugan liknade en kyrka i juletid. Far gruffade ibland att hon kastade bort goda pengar på vaxljusen och oljan och att de kunde nöja sig med mindre, men hon svarade att om han ville vara gift med henne och få hennes goda mat fick han lov att vara generös med ljusslanten, och det kunde han inte säga emot.

- Sitt ner, herrarna. Ni är väl hungriga efter att ha varit ända bort till den där stan därborta.

Mor avskydde Falun utan att ha varit där och vägrade att säga stadens namn. Hon var inte ensam i Siljansbygden om det och när Jon frågat varför hade hon bara ryckt på axlarna och sagt att gruvfolket var sprättar och viktigpettrar och att de antagligen fötts med näsan i vädret. Eftersom Jon inte träffat någon Falubo visste han inte om mor hade rätt om näsorna.

- Anna, håll upp ölet i bägarna. Per, min gubbe, brygger jag inte det godaste ölet i Dalarna?

- I hela världen, svarade far allvarligt men blinkade åt henne med ena ögat.

Lars tog en djup klunk och pustade belåtet.

- Näst min egen hustru gör du världens godaste öl!

De skrattade och åt och drack under lättsamt samtal. Jon satt med vid bordet men fick bara svagdricka, det var fars enda undantag från vuxenrollen. "Öl får du när du står pall för det. Annars blir det ölet som gör dig till pall som andra sätter sig på." Jon hade förstås smakat det men det var för bittert i smaken. Den söta svagdrickan var mycket godare.

Salen kändes så rofylld. På ena kortsidan var den murade bakugnen och den långa bakspaden stod där bredvid luckan. Mor plattade till degen och förde in runda stycken med hjälp av spaden i den heta ugnen och tog sedan ut brödet då det var gräddat. Färdiga brödringar hängde på stång. Det hårdnade på ytan men förblev mjukt och gott inuti i åratal.

På en vägg hängde fiolen som far var mästare att spela på. När gästerna var många spelade han till dans och fingrarna for som lärkans vingar över strängarna och stråken hoppade som om den var jagad av eld. När han vilade tog mor över och hon spelade lika bra men på ett annat vis. Jon hade bara sett henne gråta en enda gång, det var då budet kommit om Hans död. Hon hade varit tystlåten och som frånvarande en vecka, men hon försonades med sorgen och hennes naturliga gladlynthet tog över igen. Hon hade haft två äldre döttrar också men de hade dött i någon konstig feber, då var Jon så liten att han inte hade några minnen av dem. Då de pratade om flickorna suckade hon och sa att Herren gav och Herren tog och man hade bara att finna sig.

Släktingar sa att Jon var den av barnen som var mest lik mor men att han också hade klara drag av far. Han var en blandning av mycket skratt och en del allvar. Han hade ett jämnt lynne men ibland kunde han flamma upp i ett ursinne som gjorde honom glödhet. När större pojkar tänkte visa sig duktiga och ville ge honom stryk hade han stor förmåga att prata sig ur situationen, och fanns åskådare som inte

hade något emot att titta på slagsmål kunde han vända löjet mot de anfallande så att de till sist bara stod och stammade, utpekade och utskämda av Jon. Samtidigt kunde han känna sig dum och klumpig om lärt folk frågade honom om något.

- Tack för god föda, Marit, sa Ersson. Nu måste Per och jag språkas vid om det som rör manfolk.

- Då fyller jag bägarna till brädden med mitt goda öl och drar mig tillbaka till sovkammaren. Anna bäddar åt dig i gästkammaren, Lars. Jag önskar er alla en god natt.

Lillpigan Anna var en rundlagd flicka med äppelröda kinder och pigga ögon. Hon var sexton år och Jon brukade ofta anförtro sig åt henne om saker han inte ville prata med mor eller far om, och hon gav ofta svar som han inte väntat sig. Mor tyckte mycket om henne och Anna sa att hon tackade Gud varje kväll i aftonbönen att hon fick tjäna i Skinnargården.

- Är det någon som ropar därute? sa far plötsligt.

De lyssnade intensivt. Bestämt var det ett rop av något slag.

- Gå och titta, Jon. Behöver du hjälp så be en av drängarna. Konstigt rop är det. Som en människa i nöd.

Jon tände ett tjärbloss i brasan och med det i handen gick han ut i nattens svärta. Drängarna sov i sin kammare och pigorna i sin. Regeln var att när solen gick ner åt man och sedan la man sig för att sova tills solen gick upp igen. Längre bort var ladugården och vid sidan stallet. Han lyssnade. Ett lågt men ändå genomträngande skrik.

- Hjäääääalp ...

Var det inte så? Tydde han skriket fel? Han var inte säker. Obeslutsamt gick han närmare gårdsgården och höll upp det fladdrande blosset men ljuskägglan avslöjade bara snö.

- Hjäääääääalp ...

Hur skulle han göra? Han kunde ju gå ut och titta lite snabbt. Området runt om gården kände han in i minsta detalj. Skinnargården låg lite vid sidan av grannarnas gårdar men tillsammans bildade de en tätbefolkad by. Ingenstans kunde han upptäcka ljus. Naturligtvis hade alla lagt sig för att sova, och så skulle man gjort i Skinnargården också om inte Ersson kommit med som gäst.

- Hjääääälp ...

Han öppnade grinden och gick ut på vägen. Kylan la sig som en iskall filt över honom. Från vilket håll kom det där märkliga skriket på hjälp? Han la huvudet en smula på sned och spände hörseln till det yttersta. Där kom det. Därifrån måste det vara. Han skyndade framåt med blosset framför sig.

Vad var det som rörde sig framför honom? Något stort. Jon stannade till. Var det en människa som råkat illa ut? Som behövde hans hjälp. Fast ... Han kände hur magen blev till en sten och hjärtat började bulta hårdare.

- Hur är det fatt? sa han och hörde hur rösten gick upp i falsett.

Jon tog ett par steg till. Ett par lysande punkter i mörkret. Ett ögonpar. Han rörde blosset upp och ner. Så kom ett rytande så att det gjorde ont i öronen. Varelsen reste sig upp och kom in i ljusskenet. Jon gnydde till av skräck.

En slagbjörn stod på bakbenen intill honom. Björnen höjde en av de väldiga ramarna. Jon vände sig om för att springa men snubblade och föll omkull. I nästa ögonblick var den väldiga björnen över honom!

2.

De enorma ramarna med sina långa klor som skulle slita sönder honom. Från den öppna käften kom fräna dunster, raderna av sylvassa tänder ville hugga bitar ur hans kött. Utan att han egentligen visste om att han gjorde det körde han blosset rakt mot björnens huvud. Björnen gav till ett vrål som kunde väcka de döda. Jon rullade undan några varv och sprang mot grinden och in på gården och stängde efter sig.

I skenet från blosset som låg kvar i snön kunde han uppfatta hur djuret skumpade bort. Nu kom björnfrossan som han hört talas om men inte förstått vad den var förrän nu. Han darrade och skakade och skalv i hela kroppen och till och med tänderna skallrade i den halvöppna munnen. Jon lät sig falla till marken och fick snö i de skakande händerna, han gnuggade sitt heta ansikte, och kölden kom kroppen att stilla sig lite. Far kom ut på gården tillsammans med Lars Ersson.

- Jon, var är du?

Han drog ett djupt andetag och kraxade fram:

- Här, far!

Männen kom fram till honom och han reste sig mödosamt upp på fötterna igen.

- Vad har hänt, Jon?

Eftersom han var strängt förbjuden att gå ut från gården när det var mörkt svarade han stötigt:

- Jag ... jag gick till ... gärsgårn ... för att se ... det där skriket ... och då ... kom en stor björn ... och tänkte anfälla

mig ... reste sig på bakbenen ... och då ... då kastade jag blosset på den ...

- Rådigt, berömde Ersson. Minsann riktigt rådigt.
- Fick du frossan? undrade far.
- Ja, jag ... tror det ... fast den håller på ... att gå över ...
- Vi går in i värmen.

Han tog Jon om axlarna och ledde honom varligt in i stugan, borstade av snön från kläderna och satte honom nära brasan. Hettan från de brinnande klabbarna var ljuvlig och lemmar och leder fick nytt och stadigt liv. Far räckte honom en full bägare.

- Drick ur svagdrickan. Den lenar invärtes.
- Ska inte pojken ha en sup? föreslog Ersson.
- Nej, han ska inte ha en sup, svarade far kort.

Jon klunkade i sig drickan och nu var skakningarna helt borta.

- Större karlar än Jon har fått frossan, sa Ersson. Till exempel jag. För tio år sen sprang en jättebjörn emot mig och skottet klickade. Då är man inte stor i truten, ska jag säga. Om inte bössan fungerat andra gången jag tryckte av hade jag inte suttit här nu. Kors, den gången skulle ni ha fått se frossa som heter duga!

- Vad kan det ha varit som skrek? undrade far.
- Det var nog en lom som kämpade mot en räv. Lommen är en konstig fågel och den kan ha ett läte ibland så att man tror att det är en människa som håller på att dö. Eller som en ond ande.

- Jag är bra igen, far, sa Jon.
- Då så. Inget mer att orda om. Sätt dig med oss igen.

Jon satt tyst vid bordet som det anstod hans ålder men följde uppmärksamt med i samtalet. Blev han tillfrågad om något skulle han svara rappt eller fundersamt allt efter vad ämnet krävde. Far sa ofta att den som svarade utan att tänka sig för på morgonen fick ångra sig innan kvällen,

men en del saker var ju självklara och inget att sitta och hymla om. Männens sänkte rösterna som man gör när det handlar om allvarliga ting.

- Vi måste få den här usla regeringen att ändra sig om Dalarna.

- Om andra landskap också, Lars.

- Jo, rätt har du i det, men Dalarnas arma stackare är mest utsatta. Du och jag klarar ett eller ett par missväxtår innan tiggargstaven väntar, men hur många har det som vi? I flera socknar har minst en sjundedel svultit ihjäl. I alla fall i vår del av Dalarna. Kanske är det annat där gruvkarlarna hålls, de som gräver sig fram som blinda mullvadar i ortgångarna. Skam för en regering som inte vill hjälpa!

- Vår jord är ju inte så bördig så även när förhållandena är bra måste man ta till vara vartenda sädeskorn.

De nickade och Jon nickade med. De odlade blandsäd av havre och korn i hopp om att om det ena slog fel kunde det andra slå rätt. I bästa fall båda.

- Om man bara kom till tals med kungen ...

- Kungen är ett fä, Per!

- Må vara. Men ett fä som bestämmer är bättre än tio vargar som biter.

- Han duger inget till. Och nu ska vi utse tronföljare efter honom. Barn har han inga fått med sin snälla och undergivna drottning.

Han slog näven i bordet så att bågarna skvimpade ut öl.

- Men tre ungar har han skaffat sig med den där unga snärtan Ulrika Hedvig Taube. Och fler lär nog komma. Synd och skam är det men fäet kung Fredrik vet inte vad det betyder. Förresten har han nog hundra ungar till på olika håll. Vilket ärkefä!

- Att hennes far tillät det. Kungen var ju femtiofyra år och hon bara sexton när de träffades.

- Edvard Didrik Taube hade spelat bort alla sina pengar. Han blev själagläd när fäkungen förgapade sig i jäntan. Kungaskrälet har öst fina titlar över ungarna och fått tyska kejsaren att spela med i det smutsiga spelet. Fredrik var ju lantgreve av Hessen. Varför stannade inte fäet där istället för att förpesta svenska tronen? Nu har snorungarna blivit grevar av Hessenstein. Låter nåt det, sa han som klev på grodan. Förra året utsågs äldste fäungen Fredrik Wilhelm till överste i Östgöta infanteriregementet. Vilken ära för regementet! Med en överste som är tolv år gammal!

Far smålog mot Jon.

- Skulle du vilja vara överste i Dalregementet?

- Nej, far.

- Varför inte?

- Jag är också tolv år och ingen tolvåring duger ens till korpral.

Männen skrattade till och far rufsade om honom i hans lingula hår.

- Rätt talar du, min pojke. Man ska duga till det man blir utnämnd till.

- Och på tal om synd och skam, fortsatte Ersson hetsigt, så tar det vidriga kriget mot Ryssland aldrig slut. De fähundar som drog in vårt land i kriget ska hängas och de generaler som skött det så enbarmligt illa ska dränkas. Min gamla mormor som inget ser och inget hör och inget minns och inget vet skulle ha skött det bättre. Min son ...

- Och min son ...

De satt tysta en stund med mörka miner. Utanför i natten hördes ett rytande på avstånd och Jon tänkte att det kanske var björnen som funnit sig ett nytt byte. Den här vintern hade folk sett ovanligt många björnar i skogarna och massor av lodjur och en del vargar i flock. Rovdjuren hade väl också känning av missväxten och sökte sig till bebodda trakter för att kanske komma över lättfångad tamboskap.

De måste hållas efter och Jon hade legat på pass med far strax efter jul och sett ett lodjur smyga fram i skogsbrynet. Han kunde inte glömma känslan av rädsla och förtjusning över det stora kattjurets kraftfulla smidighet och han tyckte det nästan var synd att far inte missade med skottet. Men den där björnen ... Han skalv till igen men mannen märkte det inte.

- Nej, Per, allting är åt skogen på riksdagen i Stockholm, återtog Ersson. Vem bryr sig om våra dalkarlar som måste göra herrarbeten? De får nästan inget betalt för allt sitt slit. Och lika illa är det för kullorna.

- Det är rakt upp-och-nervänt, höll far med.

Jon visste att de som utförde "herrarbeten" när inget fanns att försörja sig på hemmavid tågade i stora skaror till huvudstaden och där tog vad arbete som kunde bjudas. Jon hade hört en sådan man berätta för far hur det var. En vecka tog det att gå till Stockholm och när de kom fram var de uthungrade. De fick bo i stora förfallna salar där kackerlackorna myllrade och råttorna kilade i hundratal över ansikte och kroppar när de somnat. Mannen hade svurit på att aldrig göra om en sådan herrarbetesvandring. Men året därpå blev det till att vandra igen. Han hade att välja på det eller att han själv och familjen fick svälta ihjäl.

Kullorna måste också ut på vandring, men bara en del av dem gick så långt som till Stockholm. De klippte håret bara en gång om året och det var när vandringarna stod för dörren. Av det klippta håret gjorde de prydnadssaker som de försökte sälja till välbeställt folk, och de kunde också ha med sig vackert knypplade spetsar. De fick tigga mat vid köken och de sov i lador för att inte göra av med ett enda öre. Som dalkarlarna gick de barfota med skorna om halsen i ett band för att inte nöta på sulorna.

- Stora Kopparberg har sänkt lönerna så att anställda i gruvan måste blanda bark i mjölet till bröd. Alla hundratal

som haft körning till gruvan med virke får inget betalt. Nöden grinar oss i ansiktet från ena hållet och packet i Stockholm grinar oss i ansiktet från andra hållet. Jag får skrivelser ideligen om bondeståndets förödmjukelser.

- Ja, jo, jag har också fått skrivelser.

Ersson tog en djup klunk öl till och såg på far under lugg.

- Du förstår väl vad jag syftar på, Skinnar Per Andersson?

Fars ansikte blev som en stel mask och han muttrade:

- Nej. Och jag vill nog inte veta det heller.

- Nå, då får jag tala klarspråk. Det är alldeles nödvändigt att du beger dig till Stockholm och inte tövar en dag mer än nödvändigt.

Jon kunde se att far inte tyckte om vad Ersson sagt. Efter en lång stund mumlade han:

- Jag var ju där i tre hela månader ända fram till juluppehållet. Det torde väl räcka mer än väl.

- Du trivdes inte där, eller hur?

- Vem kan trivas i en sådan illaluktande dyngstack?

- Men på Sollerön trivs du?

Far kunde inte låta bli att le åt den dumma frågan.

- Här är det jordiska paradiset! Du bor ju längs Siljan så du vet hur lustgården ser ut. Gud var på sitt soligaste humör när han skapade Siljansbygden.

Ersson tömde bägaren i botten och skakade den lite för att få i sig de sista dropparna. Han hade brungrå mustascher och torkade skummet ur dem med fingrarna.

- Men nu är det så här, Skinnar Per Andersson, att du är vald vid landstinget i Falun förra året till riksdagsombud. Du har folkets förtroende. Att ta till sig ett sådant uppdrag förpliktar. Du är inte vald för att sitta och trivas på Sollerön utan för att vara nere i dyngstacken och hjälpa dalkarlar och bönder från hela landet att ta hand om deras intressen.

- Men Lars ...

- Vad skulle du annars väljas för, Skinnar Per Andersson?

Jag är också vald riksdagsman och har bara varit hemma några veckor för att övervara mönstringen och reser tillbaka igen så fort jag kan. Jag vet vad jag valdes för. Vet du det?

Varje gång han uttalade sin väns hela namn la han extra tyngd i det och såg honom rätt in i ögonen. Far försökte se tillbaka, men flackade med blicken och trummade nervöst med fingrarna mot bordsskivan.

- Jovisst. Så kan man säga. Förstås.

- Per Andersson i Skinnargården på Sollerön i Sollerö socken i Mora Tingslag i Västerås stift och Kopparbergs län. Vald att axla det största förtroende en man kan få. Vad jag vet sa du inte nej till uppdraget. Eller gjorde du det?

- Nej, suckade han, jag var dum som inte ...

- Om du var dum eller inte dum får andra avgöra. Men du tog på dig värvet och kan inte smita ifrån det. Vad säger dina vänner och grannar på Sollerön?

- Säger och säger ...

- Du är rikast på trakten och dom tors väl inte gå dig emot. Den som saknar pengar och mat för dagen blir en fegling. Men du kan nog ana vad de tänker, Skinnar Per Andersson. Och vad de gör för miner mot dig bakom din rygg.

Far reste sig tungt och la armarna i kors över bröstet.

- Om min plikt är att vara i Stockholm under denna fördömda extrainkallade riksdag så färdas jag dit. Bakom min rygg ska ingen göra miner!

- Trodde just att du skulle komma till klarhet. Du är känd för att vara en ärans man. Du ger dig alltså i väg i morgon bitti?

- Brådskar det så?

- Ja.

- Jag skulle nog ...

- I morgon bitti, Skinnar Per Andersson!

Far gav upp motståndet och nickade långsamt och motvilligt.

- I morgon bitti. Jag ska säga till Axel. Och sen är det nog bäst att vi kryper till sängs. För en sådan resa krävs sömn. En annan sak ...

Han vände sig till Jon och la handen på hans skuldra.

- Sov du också.

- Ja, far.

- Jag vill att du ska vara klarvaken hela dagen i morgon. Vi har mycket att språka om.

Han fattade inte först.

- Men skulle inte far ...

- Inte ensam, Jon. Du ska med mig till Stockholm!

Inte gick det att sova. Det var tyst i huset och eftersom de hade sänggäst låg han i storstugan. Glöden i brasan gav ännu värme och lite ljus. Stockholm! Huvudstaden i Sverige! Stort och spännande måste det vara med en massa människor som rörde sig på gator av sten. Jon hade mycket dunkla begrepp om Stockholm och visste egentligen inte mer än att kungen och drottningen bodde där och att riksdagens fyra stånd sammanträdde just nu, men det som far berättat tände hans fantasi även om han inte riktigt kunde se de där höga husen framför sig. Men stort ... väldigt ... allting var väldigt i huvudstaden ... Och nu skulle han få uppleva allt detta väldiga.

Blicken föll på en av bilderna på väggen. Far hade låtit en målare från Rättvik dekorera rummets långsidor. Några var krusidulliga blommor och blad och några visade bilder från Gamla Testamentet men den han tyckte mest om kallades "Ålderstrappan". Trappsteg gick upp på vänster sida och ner på höger och på varje trappsteg stod ett par

tillsammans. När de var tio år var de barn och sedan växte de för varje högt trappsteg. Femtio år var höjdpunkten och på sista nedersta steget var de nittio år. Från att ha varit unga och stolta och raka i ryggen vilade de nu på käppar och kryckor och skådade trötta ner i den väntande graven. Under trappan fanns bland andra figurer en skelettman med en lie i handen och han skulle vara döden själv. Jon brukade ligga och tänka att han stod på ungefär första trappsteget och hade ett helt långt liv framför sig. Så mycket han skulle hinna med att göra. Bli vuxen och gifta sig med någon flicka från Sollerön och ta över gården så småningom.

Om inte ... Den där främmande och okända staden lockade på ett underligt sätt. Han kanske inte behövde bli bonde. Att vara en bland många och ett annat sätt att leva. Hade inte prästen talat om gator av guld i himlen? Några kanske redan fanns i Stockholm. Om kungen bodde där var folk nog obegripligt rika, för en kung vill förstås se förmögna människor omkring sig. Nåja. Han fick väl se. Klart att far och mor skulle bli ledsna om han inte blev bonde. Det började klippa i ögonlocken. Han kom överens med sig själv att inget säga om sina funderingar förrän han var riktigt säker på hur han ville ha det. Bli rik och mäktig i Stockholm ... Far hade sagt att många tusen människor bodde i staden. Ett sådan myller gick inte att ens föreställa sig. Men att bli så rik att folk bugade till marken när man rörde sig på gatorna som kanske till en del var guld ... Han somnade in med ett leende som inte ens en mardröm om björnen kunde ta bort.

Tidigt på morgonen körde en gäspande Axel fram släden medan mor dukade fram till frukost. Gårdens folk åt samtidigt vid stora matbordet vid alla måltider men detta var lite för tidigt för dem. Far gjorde sig i ordning och höll

på att klä på det yttre klädlagret. Skinnbrackorna som fästes under knäna, flera lager strumpor, det yttersta blått med rött hälpparti, de tjocka skorna med uppvikt plös, den blå störvästen och halsduken. Senare skulle han ta på den blå långrocken som bara självägande bönder fick bära och den svarta hatten.

Mor bar som alltid under vintertid sin vackra dräkt med samma sorts skor och strumpor som far, den långa, veckrika kjolen som gick till vaderna, det färggranna förklädet, den broderade blusen och över den mjuka jackan och på huvudet hättan som gick ner mot axlarna. Skulle hon ut tog hon en luva under. Under sommarens arbete bar hon bara ett broderat linne med ett vackert vävt, mönstrat band som skärp.

Axel kom alltjämt gäspande in och satte sig för frukost. Anna hade varit uppe först och lagt in nya klabbar i eldstaden och tänt brasan och lagat till den stadiga mat som krävdes för att de skulle stå sig åtskilliga timmar. Mor var munter och skojfrisk och att far skulle vara borta en längre tid gjorde ingenting eftersom huset var fullt av folk ändå.

- Och du, Axel, du kör hem genast efter att du har lämnat husbond och Jon i Stockholm. Inga dumheter så mycket du vet det!

Axel flinade.

- Lite dumheter kan jag väl få hinna med.

- Ja, lite kan jag unna en karl när han är i storstaden, men gå inte över gränsen, för då vrider jag om näsan på dig.

Mor brukade alltid hota med att vrida om näsan på folk, men hittills hade alla näsor förblivit ovridda. Nu fyllde hon korgar med mat och dryck som Axel fick bära till släden och likaså reskistan med ombyten av kläder och andra förnödenheter.

- Du håller väl ordning på vaskern vår? sa hon leende till far.

- Fattas bara annat. Men han måste lära sig männens värld.

Mor granskade honom som om det var länge sedan hon sett honom.

- Han ränner i väg. Kanske han kan bli en lika lång och ståtlig karl som du. Det finns nog sidor i männens värld som han inte bör studera alltför mycket.

- Det är sant, men han måste se och förstå för att kunna ta avstånd. Vi ska språka om den saken.

Hon strök Jon eftersinnande över håret.

- Du är en solleröpojke som vi har fostrat, så inte är jag orolig för dig. Du reder dig nog i alla väder. Låt ingen sätta sig på dig bara. Var en dalkarl med rak rygg. Krusa ingen. Den som är dum vrider du om näsan på och rår du inte själv så be en starkare om hjälp.

Han drog mössan över huvudet och gick för att vänta. Gryningen hade börjat komma med ett svagt, gråaktigt ljus. Utanför på den smala vägen låg ljuset som slocknat i snön och han lät det ligga. Troligen satt en hel del svedda hårstrån av ilsken björn fast på det och han hade ingen lust att se dem. De där käftarna ...

Jon såg sig om nu när han skulle vara borta på obestämd tid. Sollerön var ganska platt till skillnad från omgivningen. De hade sin gård ungefär mitt på ön där den var som högst, och där bodde också nästan samtliga invånare i de två byarna Bengtsarvet och Häradsarvet. Far hade talat om att ön förr hette "Solens ö" som sedan blev Sold eller Sollerön. Och det var sant att även om det åskade och störtregnade på landsidan sken solen oftast över ön. På krönet låg kapellet där de kunde gå till gudstjänsten med egen präst.

Prästen hade en gång i predikan berättat om öns eget helgon, Den heliga Malin. När den hemska pesten som

kallades Digerdöden härjade i landet tog sollerökullan Malin över alla invånarna till fäbodrar i Rossberg och där bad alla på sina bara knän om nåd. På kvällen dog Malin på det altare de gjort och hon hade bölder över hela kroppen - men alla andra förblev friska. Jon hade varit med vid flera midsomrar då folket vandrade dit för att lägga blommor på "Heliga Malins sten."

Annars måste ju invånarna längs Siljan ta sig till närmaste kyrka med släde vintertid eller kyrkbåt vid öppet vatten. De båtarna byggdes på Sollerön av Håll Mats Mattsson tillsammans med hans pojkar. Byggandet hade gått i arv i den släkten i många generationer.

Jon hade ofta stått och tittat på när männen snickrade. Det luktade gott om det färska virket, och de långa, smäckra brädorna formades till de långa båtarnas sidor. Båtarna ägdes av skeppslag i byarna och vårdades som lindebarn för att inte skadas. Tjugo starka dalkarlar eller kullor krävdes för att ro båten taktfast över sjön och när alla var samstämda var det en fröjd att se med vilken fart det gick över vattnet. Femtio människor fick plats i varje båt.

Mor kom ut med en korg och la under fällarna. Släden var stor och rymde mycket last. Hon såg sig om på ett förstulet sätt och vinkade till sig Jon.

- Jon, sa hon lågt och det lät skuldmevetet. Jon, hör nu på vad jag säger.

- Javisst, mor.

- Du får aldrig berätta för far vad jag säger nu.

- Men vad ...

- Tyst nu!

Hon såg sig oroligt om igen och viskade:

- Nu måste jag berätta en stor hemlighet för dig!